

LBRIS

We know
books

IVAN MIHAILOVICI ANDREEV

TEOLOGIA
APOLOGETICĂ
ORTODOXĂ

ediția a doua

Traducere din limba engleză
Augustin Florescu

editura
Σοφία

București

CUPRINS

Introducere	5
Prefața editorului	7
Ivan Mihailovici Andreev: Un adevărat convertit ortodox din rândul intelectualității ruse (<i>pr. Serafim Rose</i>).....	11

TEOLOGIA APOLOGETICĂ ORTODOXĂ

Introducerea autorului.....	43
-----------------------------	----

Partea întâi

1. Scurtă trecere în revistă a scrierilor apologetice legate de istoria universală a teologiei.....	47
2. Natura religiei	63
3. Religia și morala	70
4. Religia și știința.....	73
5. Problema minunilor.....	76
6. Religia și arta.....	80
7. Originea religiei	82
8. Adevărul fundamental al religiei: Adevărul existenței lui Dumnezeu	85
9. Argumente pentru dovedirea existenței lui Dumnezeu	91
10. Consecința generală a argumentelor adevărului existenței lui Dumnezeu	104
11. Adevărul nemuririi sufletului.....	105

Partea a doua

1. Semnificația religiilor naturale	109
2. Învățătura creștină despre Revelație.....	112
3. Criteriul Revelației autentice.....	117

4. Minunile și prorociile – semne supranaturale ale Revelației	120
5. Religia divin revelată a creștinismului.....	122
6. Religia Vechiului Testament	123
7. Caracterul religiei Vechiului Testament(originea creștinismului)	124
8. Învățătura biblică despre creație.....	129
9. Învățătura biblică despre om.....	133
10. Despre unitatea omenirii.....	139
11. Despre starea primordială a omului (de dinainte de cădere și de după cădere, până la potop)	141
12. Învățătura biblică despre originea răului.....	146
13. Învățătura biblică despre Răscumpărare.....	148
14. Învățătura biblică despre potopul universal	151
15. Relatarea biblică despre împărțirea limbilor.....	157
16. Etica religiei Vechiului Testament	161
17. Învățătura Vechiului Testament despre viața de după moarte	164
18. Întemeierea creștinismului	167
19. Personalitatea și caracterul lui Hristos	170
20. Esența creștinismului.....	172
Concluzie.....	182

Apendice I. Personalitatea Mântuitorului, ca ideal viu al perfecțiunii etice.....	183
--	-----

Apendice II. De unde a venit credința în Dumnezeu? (<i>FL. Melnikov</i>)	187
---	-----

enumerăm și celelalte titluri ale sale (în limba rusă): 1) *Rugăciunea Părinților de la Optina*, 2) *Doctor-Mărturisitor*, 3) *Biserica de Catacombă*, 4) *Tortura prin folosirea copiilor*, 5) *Sfântul Ioan de Kronstadt*, 6) *Propaganda în U.R.S.S.*, 7) *Profesorul Ilyin și moștenirea sa*, 8) *Sfântul Serafim de Sarov și un pelerinaj până la el*, 9) *Creșterea copiilor*, 10) *Adevărul creștin și cunoașterea științifică*, 11) *Schițe ale istoriei literaturii ruse din secolul al XIX-lea* și 12) *Filosoful Askoldov*.

Cursurile de seminar pe care Andreev le-a ținut cuprind:

1) Literatura rusă a secolului al XIX-lea, 2) Psihologie, 3) Teologie morală, 4) Logică, 5) Apologetică, 6) Istoria Bisericii Ruse de la Revoluție până în zilele noastre și 7) Soloviov.

În Apologetica secolului al XXI-lea, în duhul lui Ivan Mihailovici Andreev, studenții ar putea găsi puterea să-și înalțe sufletele și să-L roage pe Dumnezeu să-i facă apărători și mărturisitori ai credinței ortodoxe.

Starețul Gherman

*Mănăstirea Sfântul Paisie
Sfântul Apostol Marcu, 1995*

**IVAN MIHAILOVICI ANDREEV:
UN ADEVĂRAT CONVERTIT ORTODOX
DIN RÂNDUL INTELECTUALITĂȚII RUSE**

de părintele Serafim Rose

1. Intelectualitatea rusă

În zorii secolului al XX-lea, clasa intelectuală rusă rătăcise departe de rădăcinile creștin ortodoxe ale vieții tradiționale ruse. Începuturile promițătoare de la jumătatea secolului al XX-lea ale unei filosofii adevărate, capabile să înfrunte provocarea ideilor apusene (Kireevski, Homiakov), au avut puțini adepți. Cu câteva excepții (cum este Constantin Leontiev), intelectualitatea rusă din a doua jumătate a secolului al XX-lea s-a îndepărtat foarte mult de Biserica Ortodoxă, întorcându-se din ce în ce mai mult spre ideile revoluționare apusene, ce au culminat cu materialismul și marxismul. Reacția firească împotriva acestui materialism de la finele secolului al XX-lea nu a luat o formă ortodoxă. Puternica filosofie religioasă a lui Vladimir Soloviov i-a determinat pe mulți să se întoarcă la o religie de clasă – dar la o religie „liberă”, și nu la Ortodoxia tradiției ruse și bizantine. Prin urmare, „renașterea” religioasă rusă a începutului de secol XX a fost străină de Ortodoxie; a fost un

curent al „liberei gândiri” religioase, care a pregătit terenul pentru „reconstrucție” în Rusia și pentru „liberalism” religios în diasporă.

În mintea multor oameni rămâne impresia că intelectualitatea rusă și chiar cea religioasă este, de fapt, o gândire liberă modernistă, renovatoare, chiar și atunci când membrii ei intră în rândurile clerului ortodox, în timp ce lor li se opun numai „cercuri bisericești înguste”, care nu au nici o „creativitate”, ci doar păstrează tradiția bisericească a trecutului, neavând nici un răspuns pentru „problemele timpului”.

O asemenea viziune foarte simplificată nu face dreptate integrității păstrătorilor adevărați ai tradiției, care transmit filosofia patristică ortodoxă a vieții fără marile crize și „convertiri” și fără fanfara intelectualității, și într-adevăr duc la bun sfârșit o sarcină solicitantă și dificilă, trăind și transmițând această filosofie împotriva tuturor atacurilor lumii moderne; nici nu se acordă suficientă atenție acelor membri ai intelectualității a căror convertire de la materialism și ideile apusene a fost totală și nu doar parțială și care de aceea se înscriu printre păstrătorii tradiției, încetând a mai fi membri ai intelectualității rebele.

Convertiții aceștia din urmă sunt încontinuu și cu precădere renegați de către intelectualitatea liberală, iar concepțiile lor nu sunt considerate demne de respect. Însă experiența lor de dezvoltare spirituală și filosofică este de mare valoare atât pentru tinerii ruși, cât și pentru convertiții apuseni, a căror experiență, în timpurile noastre, este mult mai apropiată de a lor decât de a acelor care nu s-au revoltat niciodată. Un astfel de convertit, exemplu inspirator pentru timpurile noastre, a fost și I. M. Andreev, a cărui convertire și creștere spirituală pot fi urmărite în cea mai mare parte în fragmente din propriile scrieri.

2. *Tinerețea necoptă*

Ivan Mihailovici Andreevski (Andreev fiind pseudonimul său literar) s-a născut pe 14 martie 1894¹, din părinți înstăriți, în orașul Sankt Petersburg, unde a și urmat școala primară. A avut cel puțin un frate și o soră (poeta Maria Șkapskaia). Este limpede faptul că a fost crescut în evlavie ortodoxă (de două ori s-a întâlnit cu Sfântul Ioan de Kronstadt), dar în adolescența târzie a intrat într-o perioadă de „revoltă”. Concepția sa, la încheierea școlii secundare, poate fi observată în următoarea relatare a unei persoane care l-a cunoscut atunci, doctorul Nicolae Sergeev (scrisoare personală, din 7 februarie 1977):

„Ivan Mihailovici a venit în clasa a șasea la Liceul Vvedenski între anii 1911-1912; unde fusese înainte de asta nu știu. S-a așezat la două locuri distanță de mine; era un elev destul de bun... Am cântat în corul bisericii noastre, dar nu l-am văzut niciodată pe I.M. în biserică. În clasa a șaptea, parcă prin noiembrie 1912, am fost cu toții uluiți când am aflat din ziare că un grup revoluționar fusese descoperit în școala noastră și în Liceul Wideman. Din grup făceau parte I.M. și un elev dintr-o clasă mai mare. În camera celui din urmă fuseseră găsite proclamații și o mașină șapirografică (acest elev s-a sinucis). După aceasta nu l-am mai văzut pe I.M. în liceu. Pot să scriu doar ce s-a spus: a fost un proces; membrii grupului au fost luați sub protecția milionarului Shact și trimiși să studieze în Elveția”.

De aceea, începutul căii spirituale și intelectuale a lui Andreev este clar: era un tânăr neevlavios și un revoluționar

¹ A fost numit după unul dintre cei patruzeci de mucenici din Sevastia și a fost foarte mândru de acest lucru. A purtat în mod conștient și cu vrednicie numele unui martir.

extrem de serios, cum erau și alții în Rusia, la începutul secolului al XX-lea.

Se pare că și-a terminat studiile în Elveția, iar apoi auzim de el la Paris. „În 1914, eram tânăr student al Universității din Sorbona și aveam dreptul să asist la prelegerile de la Collège de France. Acolo i-am ascultat pe Lalande și pe Bergson”. A asistat și la prelegerile lui Émile Durkheim, Levy-Bruel și alți filosofi și oameni de știință importanți din acea vreme și și-a terminat studiile în cadrul Facultății de Filosofie de la Universitatea din Sorbona. Cel mai mult s-a aflat sub influența lui Bergson: „Bergson conferența cu inspirație, improviza, gândea cu voce tare, crea de la catedră și stăpânea mințile tinerei generații, mai ales a rușilor. Eu mă aflam printre aceștia.”¹

3. *Filosofia*

În această privință, din nou nu este greu de înțeles cursul dezvoltării intelectuale a lui Andreev. Tânărul „revoluționar” și-a lărgit orizontul intelectual prin contactul cu unele dintre principalele minți științifice și filosofice ale Europei și a făcut același salt „de la marxism la idealism”, pe care l-au făcut atunci Bulgakov, Berdiaev și alți membri celebri ai intelectualității ruse. Filosofia lui Bergson era o reacție împotriva ateismului și materialismului secolului al XIX-lea care se străduia să atingă o realitate superioară prin intermediul „intuiției”, folosindu-se de filosofia științifică, pe atunci la modă, cu scopul de a crea o nouă filosofie a „evoluției creatoare”, care este văzută în lume ca o realitate

¹ „Calea profesorului S.A. Askoldov”, în *Orthodox Way*, 1955, Jordanville, p. 55; toate sursele sunt traduse din limba rusă.

în continuă schimbare și tinzând mereu să se depășească. Dumnezeu Însuși, potrivit lui Bergson, este în continuă mișcare și schimbare, iar lumile pe care El le creează se află într-un proces continuu de „evoluție”, ființele inferioare fiind transformate în ființe superioare, practic fără nici o limită în valul ascendent al acestui proces ireversibil: „Există un centru din care lumile pornesc precum rachetele într-un spectacol de artificii... Dumnezeu, astfel conceput, nu are nimic din ceea ce este deja făcut; el este viață neîntreruptă, acțiune, libertate... Toate ființele vii rămân unite și toate se supun acestei energii. Animalul se ridică deasupra plantei, omul se ridică deasupra regnului animal și întreaga omenire în timp și spațiu este o armată uriașă galopând alături, înaintea și în urma fiecăruia dintre noi, într-o șarjă copleșitoare, capabilă să învingă orice rezistență și să scape de cele mai dificile obstacole, poate chiar și de moarte”¹. O asemenea filosofie trebuie să fi fost cu adevărat ispititoare pentru un „filosof” de douăzeci de ani, abia devenit conștient de insuficiența unei filosofii materialiste și de prostia cumplită a ateismului, însă nefiind încă pregătit să vadă o altă cale de ieșire din criza filosofiei europene moderne în afară de un iraționalism romantic și neclar. Filosofia lui Bergson nu a lăsat o urmă adâncă în concepția matură despre lume a lui Andreev; a fost, mai degrabă, o etapă importantă a asimilării celei mai „bune înțelepciuni” moderne, care l-a făcut capabil mai târziu să fie un apologet strălucit al înțelepciunii superioare a Ortodoxiei. Contemporanul său mai în vârstă, Berdiaev, nu a părăsit niciodată această etapă imatură de „idealism romantic”, însă Andreev a avansat pas cu pas de-a lungul unei căi care urma să-l conducă la adevărata Ortodoxie.

¹ Bergson, *Creative Evolution*.

Bergson a fost cel care i-a făcut cunoscut lui Andreev un filosof mult mai matur decât el. În cuvintele lui Andreev: „Odată, după una dintre prelegerile sale inspirate, ținută într-o formă strălucită, Bergson i-a întrebat pe cei care îl înconjurau pe coridor: cine era, după părerea lor, cel mai remarcabil gânditor din lume în acel moment. Văzând dilema ascultătorilor săi, Bergson a spus limpede și clar: «Este un modest filosof rus pe nume Askoldov». A fost extrem de măgulitor pentru mine, student rus, să aud o asemenea părere despre un filosof rus; dar, spre rușinea mea, a trebuit să recunosc faptul că atunci am auzit pentru prima oară numele lui Askoldov și că n-am știut nimic despre el.”¹ Câteva ani mai târziu, urma să-l întâlnească pe acest remarcabil și puțin cunoscut filosof rus și să devină discipolul lui.

4. Universitatea din Sorbona

Andreev s-a întors în Rusia, deja foarte schimbat față de momentul când plecase, după izbucnirea Revoluției ruse. Nu se mai afla sub influența ideilor revoluționare și de aceea nu a luat parte la Revoluția care cuprinsese totul în jurul lui. A urmat studii avansate de medicină și psihiatrie la Institutul Bechterew din Petrograd, aceste studii servindu-i, de asemenea, la dezvoltarea sa filosofică și intelectuală. Mai târziu avea să spună: „Am ajuns la Dumnezeu prin intermediul științei.” Această declarație ne dezvăluie foarte clar drumul vieții sale spirituale: printr-o dragoste pentru adevăr (opusă opiniilor și prejudecăților care adesea uzurpă numele științei), a ajuns, în cele din urmă, la Adevărul însuși.

¹ *Ibid.*, p. 55.

În primii ani ai regimului sovietic, Andreev a studiat și literatura la Universitatea din Petersburg. Într-adevăr, interesul său pentru psihiatrie fusese trezit la început de adâncimile sufletului omenesc, pe care le-a descoperit în romanele lui Dostoievski. Până și în literatură căuta, înainte de toate, *adevărul*.

Puterea și profunzimea intelectuală a anilor de studenție ai lui Andreev sunt într-adevăr uimitoare. Evident, fiind un om genial, el a primit în acești ani trei doctorate: în medicină, în literatură și în filosofie; câțiva ani mai târziu urma să adauge un al patrulea: în teologie.

Din punct de vedere filosofic, Andreev a devenit în acest moment ținta influenței lui N. Lossky, unul dintre cei mai renumiți filosofi ruși ai timpului, un „idealist” și un „intuiționist” (dar destul de „liberal” în ortodoxia sa), care l-a adus pe Andreev puțin mai aproape de propriile rădăcini ortodoxe. Însă cel mai important eveniment al vieții sale intelectuale a fost întâlnirea, la Universitatea din Petersburg, în 1919, cu S.A. Askoldov, filosoful rus care îi fusese descris de Bergson la Paris.

Natura influenței lui Askoldov asupra lui Andreev nu poate fi înțeleasă prin referire la jalnica lume academică de astăzi, care este orientată spre transmiterea de cunoștințe și opinii „fragmentate” și nu a unei concepții complete despre lume. „Pentru prima oară după Bergson”, scrie Andreev, „am simțit o străfulgerare spirituală, întâlnindu-mă cu un om de geniu. Am simțit că găsisem, în sfârșit, un adevărat mentor”¹. „Am învățat de la el adevărata filosofare.”² Askoldov l-a învățat multe despre filosofie și i-a făcut cunoștință

¹ *Ibid.*, p. 56.

² *Outlines of the History of Russian Literature*, p. 305.

cu propriii prieteni filosofi, cum ar fi: părintele Pavel Florensky și părintele Teodor Andreev. Însă cu mult mai important este faptul că Andreev a asimilat de la mentorul său o întreagă atitudine a minții și a sufletului. Era exact ceea ce avea nevoie de acum înainte pentru propria creștere spirituală. „Tot ceea ce am ajuns să știu despre ceea ce scrisese Askoldov a produs asupra mea o impresie extraordinară de puternică, pentru că răspundea direct și clar celor mai profunde întrebări ale spiritului meu.”¹

Askoldov avea „o disponibilitate constantă pentru dreptate și adevăr... Înșelătoria intelectuală declanșa întotdeauna în el o explozie de nemulțumire”². Andreev însuși a moștenit de la mentorul său această corectitudine intelectuală, prin care nu putea tolera nici cea mai mică urmă de înșelătorie sau prefăcătorie, fie în domeniul filosofiei, fie în cel al vieții bisericești.

5. De la Askoldov

Andreev a învățat de la Askoldov și despre legătura organică, de multe ori complexă, dintre bine și rău și despre necesitatea de a alege în viața reală „binele fundamental”, chiar dacă este însoțit de un „rău secundar”. De pildă, ordinea politică și socială a Rusiei imperiale era un bine fundamental (pentru că se întemeia pe Dumnezeu și pe Ortodoxie), însoțit de rele secundare (defecte morale ale reprezentanților săi, nedreptăți sociale etc.), în timp ce Revoluția, până și în cele mai bune aspecte ale sale, a oferit un bine secundar (corectarea nedreptăților), însoțit fiind de un rău

¹ *Orthodox Way*, 1950, p. 61.

² *Ibid.*, p. 62.

fundamental (răsturnarea ordinii stabilite de Dumnezeu și instaurarea ateismului). În concepția lui Askoldov, aceasta este cheia de înțelegere a lui antihrist, care va părea „bun” acelor care au pierdut ierarhia creștină a valorilor și care nu văd lupta împotriva lui Hristos și a Bisericii Sale, ascunsă sub masca sa de „umanitarism”.

Askoldov a descris larg lui Andreev posibilitatea omului modern de a crede în minuni și în nemurirea sufletului și i-a dat „cheia pentru o înțelegere adevărată a evenimentelor lumii contemporane, adică recunoașterea caracterului apocaliptic al vremurilor noastre”¹. Când i se aducea aminte de „greșelile” acelor gânditori creștini din trecut, care credeau și ei că vremurile lor sunt apocaliptice, „Askoldov replica de obicei că ei nu s-ar fi înșelat atunci; și dădea un exemplu: se întâmplă ca oamenii să fie în preajma morții și acest lucru este știut și simțit de ei ca și de doctorii care îi tratează și de rudele lor apropiate. Dar după aceasta un astfel de om își revine. Nimeni nu poate să spună că nu a fost în preajma morții; a fost în preajma morții, dar după asta și-a revenit. Tot așa și lumea s-a aflat de multe ori în preajma morții, iar cei care sunt sensibili la problemele religioase au simțit acest lucru, nefiind nici o greșală în aceasta. Tot așa și acum: lumea se află în preajma morții”².

În continuare, Askoldov l-a influențat pe Andreev în tradițiile religioase, prin „concepția sa religioasă despre suflet, nevoia de puritate și darul lacrimilor de pocăință”³. La un moment dat, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, când cei doi se aflau împreună într-o casă mică de lemn și nu aveau unde să fugă în timpul unui bombardament

¹ *Ibid.*, p. 64.

² *Ibid.*, p. 64.

³ *Orthodox Way*, 1950, p. 61.

ment violent, Andreev a fost uluit atunci când Askoldov, în absența unui preot, i-a cerut voie să-și mărturisească păcatele în fața morții. „Niciodată nu voi uita această mărturisire: o pocăință mai sinceră decât aceasta ar fi greu de imaginat.”¹

Pe scurt, Askoldov l-a adus pe Andreev, prin influența sa intelectuală, morală și religioasă în pragul unei adevărate conștiințe creștin ortodoxe. Însă, curând, discipolul avea să-și depășească mentorul. Deși ortodox în religia sa, Askoldov a avut câteva concepții eretice, iar Andreev a început să se certe cu el pentru acestea, încercând să-și convingă mentorul să devină „în întregime” ortodox și să renunțe la concepțiile greșite. Dragostea și prietenia profundă a acestor doi bărbați care urmau să împărtășească împreună ani de viață sovietică, exil și război au produs cel mai emoționant rezultat pe patul de moarte al lui Askoldov, în Germania, în anul 1945, de unde îi scria lui Andreev că se hotărâse, în sfârșit, să-și ardă lucrarea sa *Despre reîncarnare*, devenind pe de-a-ntregul împăcat cu toate, în mare măsură datorită influenței lui Andreev².

6. Părintele Martir Teodor Andreev

Askoldov a fost cel care i-a făcut cunoscută lui Andreev prima dintre cele mai stricte influențe „bisericești” din viața sa intelectuală și spirituală, profesorul (mai târziu, preotul) Teodor K. Andreev, al cărui nume de familie urma să și-l ia din respect profund pentru el. Iată cum descrie Andreev prima sa impresie în legătură cu acest tânăr profesor strălucit: „Între anii 1921-1922, profesorul T.K. Andreev ținea

¹ *Loc. cit.*

² *Ibid.*, p. 60.

uneori prelegeri sau, mai frecvent, dezbateri. Foarte frapantă a fost conferința sa de la „Casa oamenilor de știință” de după prelegerea profesorului N. Lossky, din 1921, cu titlul „Despre natura satanicului”, când tânărul profesor, cu o convingere uriașă și o erudiție vastă, l-a criticat pe renumitul filosof Lossky citind, cum s-ar spune, o contra-prelegere pe tema „Originii răului”¹. Aceasta era, poate, prima ciocnire clară de care Andreev avea parte în anii săi de maturitate, între înțelepciunea lumii, pe care el o tot urmase până atunci, și înțelepciunea Bisericii, care începea acum să-i cuprindă mintea și sufletul.

Mai târziu, în 1924, după ce a activat foarte puțin timp ca psihiatru la Spitalul Militar Nikolaevski, ca profesor la Universitatea din Petersburg și ca profesor instructor de literatură într-un Colegiu de Juniori din Petrograd (liceu), Andreev a locuit într-un sanatoriu lângă Tsarskoe Selo (împărțind o cameră cu Askoldov), unde mulți dintre rezidenți erau fii duhovnicești ai părintelui Teodor Andreev, de curând hirotonit. Aici se purtau frecvent discuții religioase și filosofice, iar părintele Teodor însuși (și Andreev după el) se maturiza vizibil în latura strict ortodoxă a filosofiei sale, considerându-l pe fostul său profesor și prieten, părintele Pavel Florensky, a fi mai degrabă un neortodox. Părintele Teodor predă Teologia Dogmatică și Liturgica în cadrul „Cursurilor pastorale” care fuseseră înființate în Petrograd de un număr de profesori de teologie, ca răspuns la alte școli teologice rămase în oraș, un institut teologic „liberal” și unul „reinnoit”. Andreev a studiat la această „academie teologică” din 1924 până în 1928 și tot aici și-a primit și diploma teologică „de catacombă”.

¹ Pr. M. Polsky, *Russia's New Martyrs*, Jordanville, 1957, vol. II, p. 134.